

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ІНТЕГРОВАНИХ СТРУКТУР БІЗНЕСУ

Кулак Н.В.

Київський національний університет технології та дизайну

Стаття присвячена аналізу сучасного стану законодавства України щодо нормативно-правового забезпечення діяльності інтегрованих структур бізнесу. Виявлено особливості процесу розвитку вітчизняних інтегрованих структур бізнесу, запропоновано проведення нормативно-правових заходів, щодо упорядкування процесів інтеграційного розвитку вітчизняних господарських об'єднань.

Ключові слова: інтегровані структури бізнесу, ІСБ, асоціація, корпорація, консорціум, концерн.

Постановка проблеми. Світові тенденції економічного та політичного розвитку формують для національної економічної системи форми, методи, принципи ведення бізнесу. Світові економічні тенденції спричинили утворення на вітчизняному промисловому ринку таких масштабних об'єднань, як концерни, холдинги, фінансово-промислові групи, які отримали в науковій літературі визначення – інтегровані структури бізнесу (ІСБ).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Генезис розвитку інтегрованих структур бізнесу є предметом дослідження великої кількості науковців. Зазначимо, що діяльність ІСБ досліджується переважно в економічній літературі. Правовим аспектам функціонування ІСБ присвячено невелику кількість досліджень. Зокрема, цій тематиці присвячені роботи О.М. Вінника, С.М. Грудницької, В.О. Джурицького, О.Р. Кібенко, І.М. Кравця, І.М. Кучеренко, В.К. Мамутова, В.Н. Петрини, В.С. Щербини.

Невирішені частини проблеми. Дослідивши аспекти нормативно-правового забезпечення діяльності інтегрованих структур бізнесу в економічних системах різних країн було визначено наступні особливості правового забезпечення функціонування національних ІСБ, – невідповідність нормативно закріпленого у діючому законодавстві поняття інституту господарського об'єднання підприємств їх первинній економічній суті; відсутність у діючому законодавстві

чіткого визначення понять форм ІСБ; неефективність розподілу управлінських повноважень у структурі ІСБ, спричинена наявністю колізій у нормативно-правових актах.

Мета дослідження полягає у винаході шляхів удосконаленні нормативно-правового забезпечення вітчизняних інтегрованих структур бізнесу.

Виклад основного матеріалу. Характерною функціональною особливістю сучасного світового ринку є конкуренція не між окремими суб'єктами підприємницької діяльності, а між підприємницькими структурами, які утворювалися на етапі розвитку суспільного виробництва, під впливом необхідності ведення господарської діяльності на більш ефективному рівні, за рахунок більш раціонального використання трудових, фінансових, виробничих ресурсів.

Необхідний рівень ефективності виробництва забезпечується шляхом інтеграції учасників, що об'єднуються з метою підвищення рентабельності підприємницької діяльності, шляхом вирішення задач спільними зусиллями, та ресурсами.

Вектор інтеграційних процесів у світовій економіці бере свій початок із 70-х років XIX століття. В СРСР, як і в УРСР аналогічні тенденції відбуваються в умовах адміністративно-командної системи. Промислові об'єднання, які існували в СРСР, керувалися в своїй діяльності «Загальним положенням про всесоюзне й республіканське промислове об'єднання»,

затвердженим постановою Ради Міністрів СРСР від 02.03.1973 р. № 140 (далі Положення) [1].

Згідно Положенню промислові об'єднання мали правовий статус юридичних осіб. У склад промислових об'єднань входили державні підприємства, та інші організації, що також мали статус юридичної особи [1]. Керівним органом (органом господарського управління) по відношенню до підприємств, які входили в об'єднання, був апарат промислового об'єднання [1]. Радянська економіка використовувала в своїй системі виробничі об'єднання (комбінати) та науково-виробничі об'єднання, які створювалися за галузевими принципами [1].

Таким чином в республіках колишнього Радянського Союзу процеси інтеграції у промисловості починаються з появою всесоюзних і республіканських промислових об'єднань. Ці зміни проходять під впливом адміністративно-командних принципів управління економікою, та базуються на політичних принципах, а не на економічних засадах.

Сучасні умови здійснення господарської діяльності доводять, що прибутковість підприємства залежить від співпраці з іншими суб'єктами господарювання. Сучасний суб'єкт господарювання може бути конкурентоспроможним та реалізовувати значні фінансово-промислові проекти лише за умов наявності повного циклу виробництва, включаючи також етап реалізації товару.

Такі групи підприємств у вітчизняній теорії господарського права визначені як господарські об'єднання, а по суті є інтегрованими структурами бізнесу.

Загальновідомо, що ІСБ формуються за трьома основними принципами: кооперації; концентрації; централізації. При цьому: принцип кооперації забезпечує консолідацію ресурсів; принцип концентрації збільшує масштаби підприємницьких ініціатив; принцип централізації формує більш ефективну систему управління бізнесом.

Тип інтегрування ІСБ напряму залежить від виду зв'язків між структурними підприємствами. Виділяють три типи інтегрування: горизонтальний тип; вертикальний тип; тип, базований на нерегулярній структурній основі.

В правовому полі ІСБ являє собою господарське об'єднання. Згідно ст. 118 Господарського кодексу України – господарське об'єднання є господарською організацією, утвореною у складі двох або більше підприємств з метою координації їх виробничої, наукової та іншої діяльності для вирішення спільних економічних та соціальних завдань [2].

Об'єднання, як суб'єкт права має свої економічні, організаційні та юридичні ознаки, що є його відмінністю від підприємства.

Перелік видів об'єднань законодавець закріплює у ст. 119 Господарського кодексу України [2] (ГК України): господарські об'єднання; державні чи комунальні господарські об'єднання.

Господарські об'єднання згідно положення ч. 3, ст. 119 ГК України діють на основі установчого договору та/або статуту, який затверджується їх засновниками [2].

Організаційно-правову форму ІСБ, як господарського об'єднання регламентує ст. 120 ГК

України, згідно якої: господарські об'єднання утворюються як асоціації, корпорації, консорціуми, концерни, інші об'єднання підприємств, передбачені законом [2].

Згідно ч. 2 ст. 120 ГК України [2]:

– Асоціація це договірне об'єднання, створене з метою постійної координації господарської діяльності підприємств, що об'єдналися, шляхом централізації однієї або кількох виробничих та управлінських функцій, розвитку спеціалізації і кооперації виробництва, організації спільних виробництв на основі об'єднання учасниками фінансових та матеріальних ресурсів для задоволення переважно господарських потреб учасників асоціації;

– Асоціація не має права втручатися у господарську діяльність підприємств – учасників асоціації;

– За рішенням учасників асоціація може бути уповноважена представляти їх інтереси у відносинах з органами влади, іншими підприємствами та організаціями.

Згідно ч. 3 ст. 120 ГК України [2]:

Корпорацією визнається договірне об'єднання, створене на основі поєднання виробничих, наукових і комерційних інтересів підприємств, що об'єдналися, з делегуванням ними окремих повноважень централізованого регулювання діяльності кожного з учасників органам управління корпорації.

Згідно ч. 4 ст. 120 ГК України [2]:

– консорціум – тимчасове статутне об'єднання підприємств, створене для досягнення його учасниками певної спільної господарської мети (реалізації цільових програм, науково-технічних, будівельних проектів тощо);

– консорціум використовує кошти, якими його наділяють учасники (централізовані ресурси, виділені на фінансування відповідної програми, а також кошти, що надходять з інших джерел, в порядку, визначеному його статутом);

– у разі досягнення мети його створення, консорціум припиняє свою діяльність.

Згідно ч. 5 ст. 120 ГК України [2]:

– концерном визнається статутне об'єднання підприємств, а також інших організацій, на основі їх фінансової залежності від одного або групи учасників об'єднання, з централізацією функцій науково-технічного і виробничого розвитку, інвестиційної, фінансової, зовнішньоекономічної та іншої діяльності. Учасники концерну наділяють його частиною своїх повноважень, у тому числі правом представляти їх інтереси у відносинах з органами влади, іншими підприємствами та організаціями;

– учасники концерну не можуть бути одночасно учасниками іншого концерну.

Таким чином, правове забезпечення діяльності ІСБ вітчизняного промислового ринку відрізняються від нормативно-правового забезпечення аналогічних утворень в країнах із розвинутою економікою. Зокрема, вони не є юридичними особами, що утворюються у складі двох або більше інших юридичних осіб, та не утворюються з метою управління діяльністю інших юридичних осіб, що до них входять [2].

Так, на відміну від визначення, наданого у ст. 120 ГК України, асоціація у праві країн із розвинутою економікою не є організаційно-правовою

формою юридичної особи [3]. Це загальне поняття, яке зазвичай означає будь-яку групу фізичних або юридичних осіб, які об'єдналися для досягнення певної мети, або підприємницьку організацію, що не має статусу юридичної особи і не розглядається окремо від осіб, з яких вона складається [3]. На відміну від визначення, наданого у ст. 120 ГК України, під корпорацією у праві країн англо-американської системи права, розуміється організація, що законом наділена правом діяти як окрема особа, відокремлена від своїх учасників, які володіють нею, та яка має право випускати цінні папери й існувати протягом невизначеного проміжку часу [3].

Вітчизняні ІСБ, як господарські об'єднання, створюються підприємствами-ініціаторами шляхом укладання відповідного договору.

Вітчизняні ІСБ державної форми власності створюються відповідно до ч. 5 ст. 119 ГК України за рішенням Кабінету Міністрів України (КМУ), або профільного міністерства, або іншого органу влади, до сфери управління яких входять підприємства, що утворюють об'єднання, шляхом прийняття відповідного рішення, та затвердження статуту [4].

Аналогічна процедура щодо засновницьких повноважень КМУ прописана в Законі України «Про Кабінет Міністрів України» [4].

Таблиця 1

Перелік нормативно-правових актів, що регламентують діяльності ІСБ

№	Назва нормативно-правового акту	Сфера регулювання
<i>Нормативні акти, що регулюють загальні питання господарської діяльності</i>		
1	Конституція України від 28 червня 1996 р.	Встановлює правові засади та загальні принципи підприємницької діяльності
2	Господарський кодекс України від 16 січня 2003 р.	Встановлює відповідно до Конституції України правові основи господарської діяльності (господарювання)
3	Господарський процесуальний кодекс України від 06 листопада 1991 р.	Регламентує порядок вирішення господарських спорів
4	Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р.	Регулює особисті немайнові та майнові відносини, що ґрунтуються на юридичній рівності, вільному волевиявленні, майновій самостійності учасників ІСБ
5	Податковий кодекс країни України від 02 грудня 2010 р.	Регулює сферу оподаткування, визначає повноваження органів Державної фіскальної служби України щодо прийняття звітності, проведення перевірок
6	Митний кодекс України від 13 березня 2012 р.	Порядок переміщення через митний кордон України товарів та інших предметів, що поставляються за договорами суб'єктів підприємницької діяльності, сплати мита
7	Закон України «Про Кабінет Міністрів України» від 07 жовтня 2010 р. № 2591	Регламентує повноваження КМУ в сфері створення та керування вітчизняними ІСБ державної форми власності
8	Закон України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» від 14 травня 1992 р. № 2343	встановлює умови та порядок відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом та застосування ліквідаційної процедури з метою повного або часткового задоволення вимог кредиторів.
9	Закон України «Про управління об'єктами державної власності» від 21.09.2006 р. № 185	Цей Закон відповідно до Конституції України визначає правові основи управління об'єктами державної власності, регламентують управління ІСБ державної форми власності
<i>Закони про окремі види господарської діяльності</i>		
10	Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність» від 16 квітня 1991 р. № 959	Забезпечує правове регулювання всіх видів зовнішньоекономічної діяльності в Україні, включаючи зовнішню торгівлю, економічне, науково-технічне співробітництво, спеціалізацію та кооперацію в галузі виробництва, науки і техніки, економічні зв'язки в галузі будівництва, транспорту, експедиторських, страхових, розрахункових, кредитних та інших банківських операцій
11	Закон України «Про ліцензування видів господарської діяльності» від 02 березня 2015 р. № 222	Регламентує умови ліцензування видів господарської діяльності
12	Закон України «Про акціонерні товариства» від 17 вересня 2008 р. № 514	Визначає порядок створення, діяльності, припинення, виділу акціонерних товариств, їх правовий статус, права та обов'язки акціонерів, діяльність державних акціонерних товариств та державних холдингових компаній, єдиним засновником та акціонером яких є держава в особі уповноважених державних органів, регулюється цим Законом, з урахуванням особливостей, передбачених спеціальними законами
13	Закон України «Про захист економічної конкуренції» від 11 січня 2001 р. № 2210-III	Визначає правові засади підтримки та захисту економічної конкуренції, обмеження монополізму в господарській діяльності і спрямований на забезпечення ефективного функціонування економіки України на основі розвитку конкурентних відносин.
14	Закон України «Про холдингові компанії в Україні» від 15 березня 2006 р. № 3528	Визначає загальні засади функціонування холдингових компаній в Україні, а також особливості їх утворення, діяльності та ліквідації

Джерело: складено автором

Згідно ч. 1 ст. 24 Закону України «Про Кабінет Міністрів України», КМУ в межах коштів, передбачених у Державному бюджеті України, може утворювати, реорганізовувати та ліквідувати відповідно до закону державні господарські об'єднання, підприємства, установи та організації в тому числі для здійснення окремих функцій з управління об'єктами державної власності [4].

Згідно своїх владних повноважень КМУ [4]:

- затверджує положення та статuti державних господарських об'єднань, підприємств, установ та організацій;
- встановлює розмір асигнувань на утримання державних ІСБ;
- затверджує граничну чисельність працівників державних ІСБ;
- призначає на посаду та звільняє з посади керівників і заступників керівників державних ІСБ;
- здійснює контроль за діяльністю державних ІСБ.

Крім вищезазначених процедур створення державних ІСБ, процедуру створення державних інтегрованих структур бізнесу регламентує Закон України «Про управління об'єктами державної власності», який передбачає, що КМУ визначає умови створення та діяльності господарських структур; приймає рішення про створення, реорганізацію та ліквідацію господарських структур, визначає уповноважені органи управління, які здійснюють контроль за їх діяльністю [5]. Таким чином українське законодавство дублює регламентацію процесу створення державних господарських об'єднань (державних ІСБ), що відповідно ускладнює процедуру, та робить її менш прозорою.

Процедура створення ІСБ вважається закінченою із моменту реєстрації підприємства у Єдиному державному реєстрі юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань згідно процедури, прописаної у Законі України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань» [6].

Майнові питання ІСБ регулюються ст. 123 ГК України, яка визначає, що майном ІСБ (як господарського об'єднання) є [2]:

- основні фонди і обігові кошти, передані підприємствами на баланс об'єднання;
- майно, набуте об'єднанням в результаті господарської діяльності;
- майно створених об'єднанням підприємств;
- майно об'єднання є колективною власністю, право частки в ньому належить членам об'єднанням;
- передані членами об'єднання на його баланс кошти згідно з договором чи статутом;
- майно членів об'єднання не входить до складу майна об'єднання.

Крім того, згідно ГК України, господарські об'єднання як суб'єкт господарського права мають майно, юридично відособлене від майна членів об'єднання, члени об'єднання не відповідають за загальне майно об'єднання. При припиненні діяльності об'єднання майно, яке залишилося, розподіляється між його членами [2].

Оскільки ІСБ за своєю економічною суттю є структурами, які воліють контролювати ри-

нок, їх діяльність має знаходитися під постійним контролем Антимонопольного комітету, який згідно Закону України «Про захист економічної конкуренції» [7] має підтримувати та захищати економічну конкуренцію, обмежувати монополізм в господарській діяльності, забезпечувати ефективне функціонування економіки України на основі розвитку конкурентних відносин.

Законодавець нормативними методами регулює всі сфери діяльності ІСБ (таблиця 1).

Висновки. Здійснивши аналіз основних нормативно-правових актів, що регулюють діяльність вітчизняних та зарубіжних інтегрованих структур бізнесу зроблено висновки про те, що однією із основних причин гальмування економічного розвитку вітчизняного підприємницького середовища є факт того, що вітчизняне законодавство не встигає своєчасно реагувати на економічні тенденції ринку. Вищезазначена обставина спричиняє створення у вітчизняній економіці умов, за яких підприємницькі структури змушені здійснювати свою діяльність без чітких нормативних правил.

Український законодавець не враховує сучасного досвіду правового регулювання діяльності ІСБ у провідних країн світу. Велика кількість моделей, що діє у вітчизняному правовому полі, залишилася нам від командно-адміністративної системи. Так, у вітчизняному законодавстві відсуне нормативне визначення вже існуючого в реальному підприємницькому середовищі такого феномену, як інтегровані структури бізнесу.

Єдиним законодавчим актом, який регулює порядок створення і діяльності ІСБ є Господарський кодекс України, який містить норми про порядок створення і діяльності господарських об'єднань, до яких, згідно принципу правової конструкції аналогії закону можна віднести ІСБ.

Крім того, ми маємо низький рівень юридичної техніки, який виражається у суперечливості норм, наявності великої кількості норм, які дублюють одна одну.

Наступним недоліком є відсутність юридично обґрунтованого визначення організаційно-правових форм господарських об'єднань. Нормативне визначення господарських об'єднань необхідно привести у відповідність з реальною ситуацією.

Достатньо прогалин і в регулюванні правового статусу посадових осіб (низький рівень відповідальності) органів управління товариства інтегрованого типу, що спричиняє низький рівень захисту прав учасників ІСБ.

Існують проблеми і в реєстраційній системі господарських об'єднань. Так, у керівних органів корпоративного управління відсутній обов'язок інформувати державного реєстратора про зміни, що відбуваються під час загальних зборів ІСБ, що часто призводить до фальсифікації прийнятих рішень.

Значно виправить ситуацію, яка склалася у сфері підприємницької діяльності, внесення змін у діючий Господарський кодекс України щодо приведення понять «асоціація», «корпорація», «консорціум», «концерн» у відповідність з їх економічною сутністю.

Також пропонується змінити систему реєстрації юридичних осіб шляхом забезпечення

всім бажаним вільного доступу до всіх документів реєстраційної справи в єдиному державному реєстрі підприємств, з метою запобігання фальсифікацій та рейдерства.

Список літератури:

1. Загальне положення про всесоюзне і республіканське промислове об'єднання: затверджене постановою Ради Міністрів СРСР від 02.03.1973 р. № 140 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://base.consultant.ru/cons/cgi/online.cgi?req=doc;base=ESU;n=1092>
2. Господарський кодекс України // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/436-15>
3. Петрина В. Н. Проблемні питання правового статусу об'єднань підприємств / В. Н. Петрина // Право і суспільство. – 2014. – № 5.2. – С. 121–126. – Режим доступу: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2014/5_2014_part_2.pdf
4. Закон України «Про Кабінет Міністрів України» від 07 жовтня 2010 р. № 2591. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/794-18>
5. Закон України «Про управління об'єктами державної власності» від 21.09.2006 р. № 185. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/185-16>
6. Закон України «Про захист економічної конкуренції» від 11 січня 2001 р. № 2210-III. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2210-14>
7. Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців» та деяких інших законодавчих актів України щодо децентралізації повноважень з державної реєстрації юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань № 835 від 26.11.1915 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/835-19>

Кулак Н.В.

Киевский национальный университет технологий и дизайна

НОРМАТИВНО-ПРАВОВОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ИНТЕГРИРОВАННЫХ СТРУКТУР БИЗНЕСА

Аннотация

Статья посвящена анализу современного состояния законодательства Украины относительно нормативно-правового обеспечения деятельности интегрированных структур бизнеса. Выявлены особенности процесса развития отечественных интегрированных структур бизнеса, предложено проведение нормативно-правовых мероприятий по упорядочению процессов интеграционного развития отечественных хозяйственных объединений.

Ключевые слова: интегрированные структуры бизнеса, ИСБ, ассоциация, корпорация, консорциум, концерн.

Kulak N.V.

Kyiv National University of Technologies and Design

REGULATORY AND LEGAL SUPPORT OF ACTIVITIES OF INTEGRATED BUSINESS STRUCTURES

Summary

The article analyses the current state of Ukrainian legislation in terms of regulatory and legal support of activities of integrated business structures. It reveals specific features of development process of domestic integrated business structures, introduces the implementation of regulatory and legal measures to arrange processes of integrated development of domestic economic associations.

Keywords: integrated business structures, IBS, association, corporation, consortium, concern.